

Monumentaal Zutphen

Auteur: Dolf Logemann

Stadswandeling

Op deze tocht maakt u kennis met de mooiste gebouwen en plekken van deze oude Hanzestad. Het is een korte route, maar trekt u er gerust een paar uur voor uit. Er is zoveel te zien en te lezen. Overigens is niet alleen de periode van de Hanze (ca. 1250 - 1450) de moeite waard. Onderweg ziet u ook de sporen van de eerdere en latere perioden, zoals het stratenpatroon uit de verschillende tijdvakken van de Graven van Hamaland, Zutphen en Gelre, de vestingwerken uit de tijd van de Bourgondische en latere oorlogen en de 17de-eeuwse stadpaleizen van de Achterhoekse landadel. Maar ook ziet u het laat 20ste-eeuwse nieuwe stadhuis van Zutphen en de wederopbouwarchitectuur in het stadsdeel dat in de oorlog door een verkeerd gerichte aanval op de IJsselbrug werd verwoest.

NB. De nummers op de kaart corresponderen met de tekstnummers van de achtergrondinformatie

Routebeschrijving

1. U start aan de voorzijde van het station. Ga hier de straat recht tegenover het station in (Stationsstraat). Aan het eind, schuin tegenover een snackbar, treft u een informatiepaneel met een kaart van Zutphen uit de 17de eeuw (zie informatieteksten 1 en 2)

2. Vanaf het informatiepaneel loopt u links om de snackbar heen, daarna door een poortje naar een binnentuin in de Rosmolensteeg (informatietekst 3). Het is de voormalige kloostertuin van het Broederenklooster, waarover meer informatie bij het volgende punt.
3. Loop terug via hetzelfde poortje en ga linksaf. Via een gedenkplaats met een oorlogsmonument loopt u naar het voorportaal van de kerk (Broederenkerkplein, informatietekst 4)
4. Na de ingang van de kerk linksaf en vervolgens eerste straatje rechtsaf (Broederenkerkstraat)
5. Daarna opnieuw rechtsaf (Spiegelstraat). Even verderop ziet u aan uw linkerhand een fraai historisch pand met de aanduiding 'Stadsarchief' (informatietekst 5).
6. Vóór het 'Stadsarchief' linksaf, door een smal steegje (Oude Gasthuissteeg), daarna rechtsaf (Heukestraat)
7. Eind Heukestraat linksaf (Barlheze, informatietekst 6)
8. Eind Barlheze linksaf, richting toren (Groenmarkt, informatietekst 7)
9. Voorbij de toren (Wijnhuistoren) rechtsaf (Lange Hofstraat, informatietekst 8)

Tip: Niet langs de route, maar wel de moeite waard is het fraaie middeleeuwse pand 'De Munt' in de Rodetorenstraat nr. 12. U loopt daarvoor circa 60 m het straatje in tegenover Bakkerij De Driekant.

10. Tweede zijstraat rechtsaf (Bakkerstraat)
11. Aan het einde van de Bakkerstraat linksaf en vervolgens opnieuw linksaf (Kuiperstraat, informatietekst 9)
12. Kuiperstraat geheel uitlopen tot u opnieuw uitkomt in de Lange Hofstraat. Aldaar rechtsaf.

Aan de Lange Hofstraat passeert u de Burgerzaal met aan de binnenzijde een imposante dakconstructie. De Burgerzaal is regelmatig geopend voor het publiek en is dan gratis toegankelijk. Samen met de aangrenzende gebouwen vormt de Burgerzaal het voormalige gemeentehuis (informatietekst 10)

13. Linksaf tussen de kerk en het Oude Gemeentehuis (Kerkhof) en met de klok mee geheel om de kerk heen lopen (informatietekst 11)
14. Terug op het plein voor de kerk ('s-Gravenhof) richting Wilhelminaboom: een grote lindeboom met een hekje eromheen (informatietekst 12)
15. Vóór het poortje van de Musea Zutphen naar links, daarna rechtsaf (Waterstraat, informatietekst 13)
16. In de Waterstraat, na 40 m, tegenover huisnummer 6 linksaf, richting oude stadsmuur (informatietekst 14).
17. Door de poort en vervolgens het pad mee naar de weg (Martinetsingel)
18. Bij de weg rechtsaf en net voorbij de bocht oversteken naar het uitzichtpunt over de IJssel met een kanon ('Bult van Ketjen'). Let op: de oversteek is tamelijk onoverzichtelijk. (informatietekst 15)

19. Langs de muur van de jachthaven teruglopen (naar keuze: bovenlangs of onderlangs). Aan het eind oversteken bij het zebepad en rechtsaf. U gaat niet de stad in richting de kerk, maar volgt de buitenkant van de stadsmuur en de boomgaard die daarvoor ligt (Martinetsingel, informatietekst 16)
20. Bij een standbeeld van een middeleeuwse figuur zonder gezicht linksaf, onder de Drogenapstoren door (informatietekst 17)
21. Voorbij de poort van de toren doorlopen tot op de Zaadmarkt (informatietekst 18)
22. Zaadmarkt volgen en na circa 50 m rechtsaf, onder een poort door, een hofje (Oude Bornhof, informatietekst 19)
23. U verlaat het Oude Bornhof rechts van het witte hoofdgebouw. Daarna links en direct rechtsaf, via een poort in de stadsmuur (Oskamstraatje, informatietekst 20)
24. Daarna linksaf, via een statige laan met plantsoen (Boompjeswal, informatietekst 21)
25. Op het volgende kruispunt linksaf, een winkelstraat (Beukerstraat), na circa 50 m rechtsaf (Oude Wand)
26. Waar de Oude Wand naar links buigt, gaat u rechtdoor (Armenhage)

Tip: Niet langs de route, maar ook interessant: het Agnietenhof en -convent, iets verderop aan de Oude Wand. Dit oude kloosterhof ervaart u het best vanuit de binnentuin. Die is alleen in de ochtenduren te bezichtigen.

27. Aan het eind rechtsaf door een poortje en vervolgens linksaf, oversteken naar de middeleeuwse waterpoort over de Molengracht (informatietekst 22). Aldaar linksaf, via een verhard voetpad
28. U loopt onder de Berkelpoort door en langs de aanlegplaats van de fluisterboten (informatietekst 23)
29. Voorbij een klein huisje (Het 'Leeuwenhuisje') rechtsaf over de brug (Dieserstraat, informatietekst 24)
30. Voorbij de brug eerste straatje rechts (Beekstraat), ogenschijnlijk doodlopend
31. Aan het eind van de Beekstraat, voorbij huisnr. 47, linksaf doorsteken naar een plantsoentje tegenover het appartementengebouw 'St. Elisabeth' (informatietekst 25)
32. Tegenover de ingang van het 'St. Elisabeth' linksaf (Geweldigershoeke, informatietekst 26)
33. Op het kruispunt rechtsaf (Dieserstraat, informatietekst 27)
34. Eerstvolgende straat linksaf, een biologische winkel op de hoek (Lievevrouwestraat, informatietekst 28)

Tip: loop hier nog even rechtdoor naar de ruïne in het verlengde van de Dieserstraat. Deze ruïne staat bekend als de Spanjaardspoort. Hij is genoemd naar de Spaanse troepen die hier in 1572 Zutphen binnenvielen en vervolgens een slachtpartij onder de bevolking teweegbrachten.

35. Op kruispunt bij een bakkerswinkel linksaf (Nieuwstad, informatietekst 27)
36. Voorbij het filiaal van de Rabobank rechtsaf. Langs een waterspeelplaats en de winkel van C&A gaat u rechtsaf. U ziet dan het station weer liggen.

Praktische informatie

Start en einde aan de voorkant van het station

Totale lengte 3,4 km

Horeca

op diverse plekken tegenover het station en in de binnenstad.

Achtergrondinformatie

1. Het ontstaan van Zutphen

Op het paneel ziet u een replica aan van een kaart van de cartograaf Willem Blaeu uit 1649. Dat is een jaar na het einde van de 80-jarige oorlog. Zutphen is dan een vestingstad, wat op de tekening duidelijk is te zien aan de vele lunetten en bolwerken rond de stad. Vóór die oorlog ontbraken deze verdedigingswerken. De kaart laat ook fraai zien dat Zutphen in die tijd bestond uit drie afzonderlijk ommuurde stadsdelen: de Oude Stad (rechtsonder), de Nieuwstad (linksboven) en een deel dat Spitaalstad wordt genoemd (rechtsboven). De Oude Stad is in het begin van de 4e eeuw na Chr. ontstaan als een agrarische nederzetting op de flank van een rivierduin langs de Berkel. Zutphen is daarmee de oudste niet-Romeinse stad van Nederland, bijna 1.000 jaar ouder dan Amsterdam. In de eeuwen erna groeide Zutphen uit rond een grafelijk hof (een palts) en een kapittelkerk (de St. Walburgiskerk) aan een centraal plein, het huidige 's-Gravenhof. U herkent op de kaart de ronde straten, die de rondingen van een oorspronkelijke vroegmiddeleeuwse ringwalburcht volgen. Zutphen werd daarmee een centrum van grafelijke macht, een status die het eeuwenlang behield.

De Nieuwstad werd aanzienlijk later gebouwd, in de eerste helft van de 13de eeuw. De Oude Stad had kort daarvoor, in 1194 of 1195, van Graaf Otto II, stadsrechten gekregen en de Gelderse graven hadden behoefte aan nieuwe belastinginkomsten. Zijn zoon, Gerard IV, nam het initiatief voor een nieuwe stad, vooral bedoeld om ambachtslieden en handelaren aan te trekken. De Nieuwstad werd projectmatig opgezet en kreeg een relatief planmatige en geometrische indeling. Waar de Oude Stad in ongeveer 1.000 jaar zijn huidige vorm kreeg, was dit in de Nieuwstad in 50 jaar. De naam Nieuwstad is overigens nogal misleidend: ook dit stadsdeel is ouder dan veel andere Nederlandse steden.

De Spitaalstad stamt uit min of meer dezelfde periode, maar werd in eerste instantie geen succes. Op de kaart van Blaeu is te zien dat zelfs in 1649 het gebied nog grotendeels leeg is, op de Laarstraat en de Spitaalstraat na.

2. De Molengracht

Vorbij het informatiebord ligt de Molengracht. Deze gracht werd al in 1220 gegraven als een nieuwe loop van het riviertje de Berkel. De Molengracht vormde de nieuwe grens tussen de Oude Stad en de Nieuwstad, welke laatste in diezelfde tijd werd gebouwd. Op de plaats van het nu overdekte gedeelte, links van u, heeft eeuwenlang een complex van wel acht watermolens gestaan. Hier werd onder andere zeemleer bereid. Dit enorme bouwwerk, aangelegd in 1225, werd in 1865 afgebroken. Jammer, het zou nu een monument van wereldfaam geweest zijn!

3. en 4. Het Broederenklooster

U heeft hier zicht op de restanten van het zogeheten Broederenklooster, een voormalig klooster van de Dominicaner orde. Ook het gebouw achter de snackbar behoort daartoe (het Refter) alsook de panden aan de Rosmolensteeg (het dormitorium, de slaapzalen en de bibliotheek van de monniken). Het klooster heeft een bijzondere ontstaansgeschiedenis. Na een grote stadsbrand in 1284 kocht Graaf Reinald I de kale grond en begon met de bouw van een tweede grafelijke hof (de eerste stond op het huidige 's-Gravenhof) dat in een wijde omgeving zijn weerga niet zou kennen. In diezelfde tijd bouwde zijn zwager Floris V, graaf van Holland, in Den Haag een vergelijkbaar paleis met identieke vormen. Daarvan zijn eveneens delen behouden gebleven: de Ridderzaal op het Binnenhof. Kort na het begin van de bouw van het Zutphense hof stortte Reinald zich in een oorlog met de Hertog van Brabant. Reinald verloor de slag en werd gevangen genomen. Zijn schoonvader, Graaf Gwijde van Vlaanderen, was bereid hem vrij te kopen, maar eiste dat die schuld in tien jaar werd terugbetaald. De bouw van het paleis kwam daardoor stil te liggen. Vervolgens gaf Reinald's vrouw Margaretha van Vlaanderen toestemming aan de Dominicanen, die tot dan toe elders in de stad woonden, om het pand af te bouwen tot een klooster. De Dominicanen bleven er tot de Reformatie. Hun sobere en principiële leefstijl zorgde in de tussentijd voor flinke, zelfs gewapende (!), conflicten met het stadsbestuur en de bestuurders van de St. Walburgiskerk, die allen behoorden tot de notabelen van de stad. Dormitorium en refter zijn thans in gebruik als hotel en restaurant. De kloosterkerk is nu een bibliotheek, een van de mooiste van Nederland. Loop even binnen voor een indruk.

De delen van het klooster waar nu het oorlogsherdenkingsmonument staat zijn weggevaagd bij het mislukte bombardement van de RAF op 14 oktober 1944 op de IJsselbrug, evenals de woonwijken aan de beide zijden van het water.

5. Het Oude en Nieuwe Gasthuis

In het pand in de Spiegelstraat is tegenwoordig het Regionaal Archief Zutphen gevestigd. Oorspronkelijk had het pand de bestemming 'Nieuwe Gasthuis'. Een voorloper, het Oude Gasthuis, bestond al sinds de tweede helft van de 12e eeuw. Dat lag in de Spitaalstad aan wat tegenwoordig de Spitaalstraat heet (Spitaal = Hospitaal). Dit was een van de oudste gasthuizen van Nederland. Het werd opgericht en beheerd door de Orde Broederschap van de Heilige Geest, met als doel 'de verpleging van zwakken, gebrekkigen, vondelingen en wezen'. Later kwamen daar de zieken bij. Het St. Elizabeth- of Nieuwe Gasthuis werd in 1442 gesticht door Engelbert Kreyink, telg uit een Zutphens burgemeestersgeslacht. Het Oude en het Nieuwe Gasthuis werden samengevoegd in de Spiegelstraat. Dit 'Spitaal' (ende vele opvolgers en is nu in een moderne versie aan de rand van de stad gevestigd, als een vestiging van Gelre Ziekenhuizen. Oudere Zutphenaren spreken nog steeds van 'het Spitaal' als ze het nieuwe ziekenhuis bedoelen.

In de Oude Gasthuissteeg naast het Stadsarchief ziet u twee stutbogen. De Middeleeuwse woonhuizen hadden vaak hun opslagplaatsen op zolder en hoge, zware daken. Stutbogen naar het buurpand moesten verhinderen dat het gebouw voortijdig instortte. Tijdens deze wandeling komt u ze op verschillende plaatsen tegen.

6. De Barlheze

Het straatje Barlheze (spreek uit Barlhèze) was oorspronkelijk een wijkje voor schippers en havenwerkers voor de er achterliggende Berkel, die toen nog een open verbinding met de IJssel had en dienst deed als haven. Het wijkje heeft in de loop der eeuwen rijke en armoedige tijden gekend. In de periode vanaf 1880 tot aan de Tweede Wereldoorlog woonden er in dit buurtje veel Joodse winkeliers en handelaren. Het achterste deel werd vernield door het bombardement van 14 oktober 1944. Na de oorlog dreigde verloedering, maar tegenwoordig is het weer een relatief welvarend straatje.

7. Halfronde markten en de Wijnhuistoren

De Groenmarkt vormt, samen met de Houtmarkt en de Zaadmarkt, een opmerkelijk half rond en langwerpig plein. Het plein kreeg deze vorm omdat het werd aangelegd op de restanten van de ringwalburg die de vroegmiddeleeuwse nederzetting beschermde, totdat de stad, rond 1220 behoefte had aan een ruimer oppervlak en er verderop een ruimere stadsmuur werd aangelegd.

Het gebouw met de grote trap en het carillon is de Wijnhuistoren. Deze bevindt zich op het hoogste punt van het rivierduin waarop de oude stad is gevestigd. Het pand begon als een stadsherberg (wijnhuis). Het werd in 1420 aangekocht door het stadsbestuur, dat zelf graag buiten het gemeentehuis vergaderde en gasten ontving onder het genot van een drankje. Later werd op de eerste verdieping een lokaal ingericht voor de wachtcommandant van de stad. Aan het eind van de Tachtigjarige Oorlog, tussen 1616 en 1642 werden er een toren en een trap bij geplaatst om de onafhankelijkheid van de Nederlanden symbolisch kracht bij te zetten. Het ontwerp was van de Zutphense stadsbouwmeester Hellenraet, die zich duidelijk heeft laten inspireren door de Westertoren in Amsterdam van tijdgenoot Hendrick de Keijser. In de toren werd een carillon opgehangen van de Zutphense firma Hemony, het eerste tonaal gestemde carillon van Europa. De gebroeders Hemony waren eigenlijk kanongieters uit de Elzas, die na de vrede van Münster hun afzet kwijt waren en overgingen op het klokkengieten. Helaas is het carillon in 1920 bij een brand verloren gegaan. Bij de bevrijding van Zutphen in 1945 is de toren in brand gestoken door een Canadese vlammenwerper, omdat in de toren zich vijf Duitse scherpschutters hadden verschanst die op de feestende menigte schoten. De inventaris ging daarbij verloren, maar de toren werd gerestaureerd. U kunt er, net als in 1420, nog steeds genieten van een drankje.

8. De Lange en de Korte Hofstraat

De Lange Hofstraat verbond, samen met de Korte Hofstraat, in het verleden het Grafelijke paleis en de St. Walburgiskerk op het 's-Gravenhof met het ooit als tweede grafelijke hof bedoelde Dominicanenklooster.

9. De Hof van Heeckeren

De Kuiperstraat voert langs het stadspaleis van de adellijke Achterhoekse familie Van Heeckeren, de 'Hof van Heeckeren'. In dit paleis zijn nu de Musea Zutphen (het Henriëtte Polak Museum en het interessante Stedelijk Museum) gevestigd. De ingang van die musea is nu naar de andere kant verplaatst.

10. Het Oude en het Nieuwe Stadhuis

Aan weerszijden van de Lange Hofstraat bevinden zich tegenover elkaar het Oude Stadhuis en het nieuwe stadhuis. Het Oude Stadhuis werd rond 1325 gebouwd als drie met elkaar verbonden panden aan de lange Hofstraat. De mooiste daarvan is de Burgerzaal met zijn imposante kapconstructie. Deze zaal werd onder meer gebruikt als vleeshal (de vleeskeuring was een taak van het gemeentebestuur), als rechtbank en tegenwoordig als raadszaal, expositieruimte en voor evenementen. Het monumentale witte front aan het Kerkplein met de grote blauwe deur is een latere aanbouw uit 1716.

Het nieuwe Stadhuis aan de overzijde is een mooie combinatie van modern en oud, naar een ontwerp van de Duits-Nederlandse architect Thomas Rau. Deze verwerkte veel antroposofische elementen en integreerde het oude Hof van Bronckhorst in het ontwerp. Het Nieuwe Stadhuis en de Burgerzaal zijn tijdens openingstijden toegankelijk voor het publiek.

11. De Walburgiskerk

In opdracht van de Utrechtse bisschop Burchard werd de oorspronkelijke romaanse kapel aan het 's-Gravenhof in 1050 fors uitgebreid tot een aanzienlijke, aan Petrus en de Britse koningsdochter en evangeliste Walburga gewijde kapittelkerk, de huidige Walburgiskerk. Oorspronkelijk was de kerk gebouwd als een kruisvormige kerk, maar in de loop der eeuwen werden er steeds meer zijvleugels en andere onderdelen bijgebouwd. Een van die bijgebouwen bevat de Librije, een middeleeuwse kettingbibliotheek met zeer bijzondere geschriften. Van dergelijke oude kettingbibliotheeken zijn er in Europa nog maar drie over. De omgeving rond de kerk was lange tijd een kerkelijke enclave. Een aantal gebouwen in de nabijheid herinnert daar nog aan, zoals de Proosdij en de Dekenije.

12. Het 's-Gravenhof: centrum van grafelijke macht

U komt nu in het oudste gedeelte van de stad Zutphen: het 's-Gravenhof. Het is een gebied vol geschiedenis.

Zoals al vermeld bij de informatietekst 1 is Zutphen ontstaan als een agrarische nederzetting op de flank van een rivierduin langs de Berkel. Zo'n 1.700 jaar geleden vestigden zich Frankische boeren van de stam der Chamaven op deze plek. In diezelfde tijd brak de Rijn zich door een waterscheiding ten noorden van Zutphen, waardoor de IJssel ontstond. Het rivierduin was daarmee van grote strategische waarde. Uit grafvondsten is duidelijk dat zich al snel een elite vormde, die wij kennen als de Graven van Hamaland. De rijkdom die hier te vinden was trok de aandacht van de Vikingen. Bekend is dat deze de nederzetting en de grafelijke burcht in 882 hebben aangevallen en vernietigd. Bij opgravingen rondom het plein zijn hiervan duidelijke sporen gevonden, sporen die mooi zijn gereconstrueerd in de archeologische afdeling van het Stedelijk Museum (ook aan dit plein). Na deze aanval werd de nederzetting versterkt met een ringwal, die nog te herkennen is aan het stratenpatroon van de Oude Stad. In de eeuwen daarna bouwden de Graven van Hamaland een houten hof, als centrum van grafelijke macht. De houten hof werd in 1046 vervangen door een tufstenen paleis (een 'palts') als tijdelijk onderkomen voor de Duitse koningen en Utrechtse bisschoppen op rondreis langs hun bezittingen. Vanaf circa 1100 werd de palts gebruikt als residentie door de Graven van Zutphen en, nadat dit geslacht was uitgestorven, door de Graven van Gelre. Het gebouw werd nog een keer uitgebreid, waardoor het een voor die tijd enorme omvang kreeg. Zutphen werd daarmee een belangrijk centrum van bestuur en de rechtspraak.

Op het plein, dichtbij het schelpenpoortje naar de Musea, is een informatiebord geplaatst met o.a. een visualisatie van de situatie. De grafelijke hof raakte na 1450 in verval en werd ten slotte in 1635 afgebroken.

13. Twee stadspaleizen

Aan de rechterzijde van het 's-Gravenhof bevinden zich ook twee voormalige stadspaleizen: het Hof van de Kastele (nu een hotel en museumcafé) en het Hof van Heeckeren, vroeger eigendom van de familie van Heeckeren, die in de Achterhoek uitgestrekte landgoederen bezat. Nu zijn in dat laatste paleis het Stedelijk Museum en het Henriëtte Polakmuseum (voor modern-klassieke Nederlandse schilder- en beeldhouwkunst) gevestigd. Bekijk vooral ook even het bijzondere schelpenpoortje dat toegang geeft tot de beide musea en het café. Het is een geschenk geweest van de Koning van Zweden aan de Baron van Heeckeren. Dergelijke poortjes waren in de 17de eeuw in de mode bij de machtigen der aarde.

14. Het Bourgonjebolwerk

U betreedt hier het Bourgonjebolwerk, dat onderdelen uit verschillende tijdvakken omvat. Het meest opvallend is de zogeheten 'Bourgonjetoren', een robuust verdedigingswerk uit 1457 met muren van 4 meter dik. Het was de tijd dat het Hertogdom Gelre zich moest verdedigen tegen de Bourgondiërs, maar deze toren heeft nooit dienst gedaan. Later is er op verzoek van dominee J.F. Martinet (1729 - 1795) een koepeltje op geplaatst, die deze bekende theoloog en natuurhistoricus gebruikte als zijn werkkamer. Hij schreef er zijn 'Katechismus der Natuur', in die tijd een bestseller. In de benedenruimte wordt binnenkort het Hanze Bezoekerscentrum. Daar komt ook een zeer gedetailleerde maquette te staan die van het middeleeuwse Zutphen in 1485.

Voorbij het poortje ziet u links delen van de oude stadsmuur, waar in het metselwerk diverse fasen te herkennen zijn.

15. De Bult van Ketjen

Toen de vuurkracht van de kanonnen toenam, werd duidelijk dat een verdedigingstoren als de Bourgonjetoren met zijn stadsmuren niet langer geschikt was om een stad te verdedigen. Daarom werden rond de stad een stelsel van bolwerken, lunetten en hoornwerken aangelegd. De Bult van Ketjen is zo'n vestingwerk, een van de vele bolwerken die Zutphen heeft gekend. De naam is ontleend aan de houthandelaar Ketjen, die hier in de 19de eeuw zijn villa had gebouwd. Helaas wordt het bolwerk nu doorsneden door een drukke weg.

16. De Bleek

Links van u de pittoreske 'Bleek', met de stadsmuur uit 1360. Een eerdere (12de eeuwse) muur lag ongeveer ter hoogte van de straat, maar was gedeeltelijk weggeslagen door de IJssel, die hier vroeger een grote bocht maakte. Om erger te voorkomen werd de IJssel vergraven tot waar hij nu ligt.

17. De Drogenapstoren

De Drogenapstoren is de enige overgebleven stadspoort van de zeven die Zutphen ooit bezat. Het beeldje voor de toren verbeeldt de stadsmuzikant en -omroeper Thonis 'Drogenap', een in zijn tijd bekende straatfiguur en alcoholist, die 'altijd een droge nap had'. Thonis had zijn woonhuis in de toren. De reden dat deze toren nog bestaat is simpel: hij had geen verbindingfunctie en hij stond het toenemende verkeer niet in de weg. De poort diende oorspronkelijk om vanaf de kade aan de IJssel zout aan te voeren. Maar in de praktijk gebruikte men andere toevoerwegen. De vroegere naam van de poort was dan ook 'Saltpoort' en het zout werd verhandeld op de 'Saltmarkt' (later verbasterd tot Zaadmarkt). Al vrij snel na de bouw werd de poort dichtgemetseld.

18. De panden Kortegaard en Dat Bolwerck

Nadat de Saltpoort was dichtgemetseld werden er aan de stadskant twee huizen voor geplaatst, twee prachtige 16de-eeuwse panden. Het pand aan de linkerkant is Dat Bolwerck, nu een klein cultuurcentrum met bijzondere tentoonstellingen en muziekkuitvoeringen. De naam verwijst naar een kazerne van de Hertog van Gelre op deze plek, bedoeld om de opstandige burgers van Zutphen onder de duim te houden. De 'dwangburcht' werd in 1583 door de burgerij bestormd en tot de grond afgebroken. Het huidige pand is een aantal jaren daarna gebouwd en met enige ironie naar die dwangburcht vernoemd. Tip: kijk even of de deur van Dat Bolwerck open staat. Meestal is er wel een bijzondere tentoonstelling en ook de binnentuin is prachtig. U bent welkom en de toegang is gratis.

Rechts van het steegje het pand Kortewgaard, nu een wijnhandel. Het pand fungeerde een tijdlang als de kazerne van de Stadswacht in de stad. De naam van het pand 'Kortegaard' is een verbastering van het Franse 'Corps du Gard', dat naar dit kazerneverleden verwijst.

19. Het Oude Bornhof

De grond voor dit hofje werd in 1320 gekocht door de kerkbestuurder ('kanunnik') Borro. Hij bouwde er het grote woonhuis in het midden. Het complex heeft eeuwenlang gediend voor de armenzorg, zoals de kanunnik in zijn testament had bepaald. In 1611 werden de regels versoepeld en diende het daarna vooral voor ouderenhuisvesting. Ook dat beleid is nu losgelaten. De huidige bebouwing, met uitzondering van het hoofdgebouw, stamt uit 1880. In de jaren '70 van de vorige eeuw ontstond het plan om het complex te slopen en er een parkeergarage te bouwen. Felle protesten van omwonenden hebben dat gelukkig voorkomen.

20. Stadsmuur en Dolhuis

Kijk in het open gedeelte na de poort even achterom. U ziet een aantal restanten van de oude stadsmuur, die hier op veel plekken nog behouden is gebleven. De toren is lange tijd gebruikt als 'dolphuis', feitelijk een opbergplek voor psychiatrische patiënten.

21. Het Polsbroek/Sutphene

Achter het plantsoen ligt het lage gebied dat bekend staat als het Polsbroek. Op dit moment een parkeerterrein, maar vroeger een groot doorstroommoeras in de Berkel: het Zuidveen ofwel het 'Sutphene', waar Zutphen zijn naam aan ontleent. Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw tot ongeveer 1970 was er een volkswijk gevestigd, met veel armoede.

22. De Berkelpoort of Berkelruïne

Bij de samenvoeging van de Oude Stad en de Nieuwstad binnen één stadsmuur, werden in 1312 aan weerszijden boven de Molengracht twee waterpoorten gebouwd. Eén daarvan, de Berkelpoort, bestaat nog steeds, zij het als gedeeltelijke ruïne.

23. Oude kloostermuur

Bij de opstapplaats van de fluisterboten is onlangs een oude kloostermuur opgegraven en weer zichtbaar gemaakt. Het gaat om een muur uit 1434 van een klooster waar 12 begijnen woonden. Dit klooster heeft bestaan tot 1596. Van 1664 tot 1895 was op deze plek het Burgerweeshuis gevestigd en daarna, tot 1912, een kazerne van de Koloniale Reserve.

24. De Nieuwstad

U betreedt nu de Nieuwstad, als tweede grafelijke stad gebouwd rond 1250 door Graaf Gerard IV van Gelre. In 1312 besloot zijn zoon Graaf Reinald I de Nieuwstad samen te voegen met de 'vrije' Oude Stad. De bewoners van beide steden kregen nu hetzelfde bestuur en dezelfde rechten.

25. Het Klein Vaticaan

Het 'St. Elisabeth', voorheen een katholiek verzorgingshuis, is een van de vele rooms-katholieke gebouwen in dit deel van de stad. Verderop ziet u met de hoge spits ook de RK St. Janskerk liggen en achter de parkeerplaats het gebouw van de Mariaschool (vroeger een RK kleuterschool). Recht vooruit in de verte is de Jozefschool (voor RK jongensonderwijs) zichtbaar en rechts daarvan in het verlengde van de gevel van het St. Elisabeth' de RK Elisabethkapel. Andere nog bestaande gebouwen zijn St. Annaschool (voor RK meisjesonderwijs) en een groot pastoriegebouw. Tot 1991 was er ook nog een klooster, maar dat Hubertusklooster is nu gesloopt. In het overwegend vrijzinnige Zutphen vormde de katholieke gemeenschap een kleine, maar actieve minderheid. Om die reden staat dit deel van de Nieuwstad bekend als het 'Klein Vaticaan'. De gemeente en een aantal andere instanties hebben de handen ineen geslagen om dit deel van de stad grondig aan te pakken en de besloten sfeer ervan weer tot leven te brengen in het straatbeeld. Ook de voormalige vestingwallen in het achterliggende Vogelpark en de ruïne van de Spanjaardspoort (in het verlengde van de Dieserstraat) zullen weer zichtbaar worden gemaakt.

26. De Geweldigershoeke en het Luthers Hofje

Zutphen is jarenlang garnizoensstad geweest en tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft aan de noordzijde van de Nieuwstad een grote kazerne gelegen. Natuurlijk gebeurden er ook wel zaken die niet door de beugel konden. In de straat die nu 'Geweldigershoeke' heet was voorheen de militaire gevangenis gelegen. Zo'n gevangenis werd een 'geweldiger' genoemd. Een 'provoost' had er de leiding, feitelijk een oppercipier. De naam 'geweldiger' zal wel niet voor niets zijn gekozen.

In de linkerwand van de straat vindt u ook een doorgang naar het Luthers Hofje, een hofje van de Lutherse Kerk. De kleine, maar qua interieur prachtige Lutherse kerk treft u in de Beukerstraat. De oorsprong van deze kerkgemeenschap vormden de Duitse huurlingen die in Zutphen in het garnizoen waren ingekwartierd. Ondanks dat de Nederduits Gereformeerde kerk de officiële staatskerk was, werd een kleine Lutherse kerk toch toegestaan.

27. Het Hof van Flodorf en de Synagoge

Vanaf het kruispunt gezien ziet u links in de Dieserstraat de Synagoge van Zutphen. Voor de oorlog kende Zutphen een grote en actieve Joodse gemeenschap. Daarvan is helaas maar een klein aantal uit de kampen en onderduikadressen teruggekeerd. De synagoge werd in 1878/79 gebouwd in de tuin van het Hof van Flodorf, een voormalig stadspaleis van de Achterhoekse landadel dat in die jaren in gebruik was als verenigingsgebouw van de Joodse gemeente. Het stadspaleis bevindt zich op de hoek van de Dieserstraat en de Halterstraat. Het grote pand is nu verdeeld over twee woonhuizen, maar vormde indertijd één geheel.

28. De Nieuwstadkerk of St. Janskerk

U loopt hier langs de St. Janskerk, in Zutphen ook wel de Nieuwstadkerk genoemd. De St. Janskerk is ook nu nog de belangrijkste Rooms-Katholieke kerk van Zutphen.

De St. Janskerk werd al in 1274 gebouwd als parochiekerk voor de nieuw gestichte stad, toen nog onder de naam 'Heilige Mariakerk'. Het is een driebeukige hallenkerk. De torenspits is in 1439 verhoogd tot vijf geledingen. Daarmee is de toren nu 77 m hoog. In de toren hangen drie luidklokken uit 1443, 1465 en 1564. Deze klokken werden in 1943 in opdracht van de Duitsers geroofd en per schip afgevoerd. Het verzet slaagde er echter in om de dekschuit bij Gorinchem te laten zinken. Na de oorlog zijn de klokken weer opgevist en teruggehangen. Eerder al, in 1572 werd de kerk geplunderd door de soldaten van het Staatse leger onder leiding van Willem van den Bergh, een neef van Willem van Oranje. Tijdens de reformatie ging de kerk over in protestantse handen. Koning Lodewijk Napoleon Bonaparte schonk tijdens de Franse overheersing de kerk weer aan de katholieke gemeenschap, die hem in 1816 wijdde aan Johannes de Doper.

29. De Mosmarkt

Halverwege de Nieuwstad (de straat) bevindt zich een verbreding, de voormalige groentemarkt van dit stadsdeel: de 'Mosmarkt' (moesmarkt). Ook in dit deel van de stad zijn nog veel middeleeuwse panden te vinden, zoals het mooi gerestaureerde pand 'De Bierdrager' tegenover de Mosmarkt.

4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten
voor slechts
€ 13,50